

Л. КОРОЛЬ

СМЫСЛОВЫЕ ЦЕНТРЫ АНТРОПОЦЕНТРИЗМА В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПРОИЗВЕДЕНИИ

В статье рассмотрено антропоцентрическая парадигма в современных литературоведческих исследованиях, выявлена антропоцентрическая направленность инновационных процессов в литературе. В исследовании отражены смысловые центры антропоцентризма в художественном произведении. Рассматривается действие принципа антропоцентризма в литературе и его неоднозначное восприятие в современном обществе.

Ключевые слова: рецепция, антропоцентризм, личность, художественный образ, автор, персонаж, читатель, портретизация.

L. KOROL

SEMANTIC CENTERS OF ANTHROPOCENTRISM ARE IN ARTISTIC WORK

The paper examines the anthropocentric paradigm of modern study of literature research, anthropocentric tendency of the language innovations processes. In research the semantic centers of anthropocentrism are reflected in artistic work. The action of principle of anthropocentric in literature and his ambiguous perception is examined in modern society.

Key words: reception, anthropocentrism, personality, image, author, character, reader, portretizaciya.

УДК 821.111.09 "19"(045)

Марія КУЛЕШП

ЗОБРАЖЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ КАТАСТРОФ У ТВОРАХ ДЖ. УІНДЕМА ТА ДЖ. КРІСТОФЕРА

У статті розглядаються апокаліптичні романи англійських письменників Дж. Уіндема й Дж. Крістофера. Авторка аналізує зображення глобальних катастроф, їхні причини та наслідки.

Ключові слова: апокаліптичний роман, глобальна катастрофа, апокаліпсис, постапокаліпсис.

Однією з основ апокаліптичного роману є зображення глобальної катастрофи. Власне саме наявність її описання робить цей твір апокаліптичним. Катастрофа може зображуватися в послідовному хронологічному перебігу часу, а може подаватися в спогадах персонажів про те, що вони та світ пережили раніше. У постапокаліптичних романах герої знають про неї з повідомлень попередніх поколінь, або вони пережили її раніше зображених у творі подій. Слід відзначити, що більше ніж у дев'яноста відсотків творів цього жанру апокаліпсис не означає повний кінець людства чи знищення планети. Він полягає в знищенні цивілізації та більшої частини населення планети і постає чинником регресу. У цій статті авторка розглядає зображення глобальних катастроф в апокаліптичних романах англійських письменників Джона Уіндема й Джона Крістофера, написаних у 1950–1960-х роках.

У сучасному літературознавстві їхня творчість до цих пір залишається «білою плямою». Вона розглядалася переважно в передмовях і післямовях до праць письменників, у публіцистиці, інколи порушувалася в дослідженнях, присвячених іншим авторам чи загальним проблемам фантастичної літератури. Серед авторів публікацій про творчість Дж. Уіндема – Вл. Гаков [3], В. Гопман [5], Ю. Кагарлицький [8], В. Ревич [10] та ін. Гаков також увагу приділив розгляду літературного доробку Дж. Крістофера [2].

У досліджуваних апокаліптичних романах глобальна катастрофа не призводить до остаточного знищення планети і людства. Однак вона суттєво змінює кількість населення, центри цивілізацій, часто географічне середовище, клімат тощо. Світ неначе втрачає порядок і занурюється в хаос.

Зупинимося детальніше на ракурсі зображення глобальних катастроф та їхніх причин. У романі Дж. Уіндема «День тріфідів» її причина двояка. Першою причиною стали спалахи, які супроводили метеоритну зливу, через яку пройшла Земля, рухаючись по орбіті. «Небо просто кишить падаючими зорями. Всі вони зелені і яскраві. Обличчя від них страшні, як у мерців. Всі на вулицях, там зараз світло, як удень, лише світло інше. Інколи падають такі великі зорі, що очам боляче» [13, с. 205]. Населення було від них у великому захопленні. Проте, як показано у творі, «величне» та «унікальне» видовище виявилось фатальним для людства. Спостереження спалахів призвело до осліплення майже

всього населення Землі, усіх тих, хто спостерігав за спалахами метеоритних осколків. Зрячими залишилась лише невелика кількість людей, які з тих чи інших причин не спостерігали спалахи.

Тут письменник разом із зображенням наслідків катастрофи піднімає проблему соціальної відповідальності. Здавалося, що хоча цивілізації нанесений відчутний удар, однак вона може піднятися, якщо зрячі візьмуть на себе відповідальність за осліплених або хоча б за частину їх, створять належні умови для їхнього існування. Зрештою сліпота не позбавляє людину інтелекту і частини робочих навиків, навіть сліпа людина може виконувати певну роботу і бути корисним членом суспільства.

На початку твору в читача виникає думка, що автор буде оповідати про виживання у світі, де понад дев'яносто відсотків населення сліпі. Однак він вводить у дію ще інший додатковий апокаліптичний чинник – тріффідів, рослин-хижаків. Ймовірно, що вони з'явилися в результаті наукових досліджень радянських біологів. Тріффіди стали на перешкоді адаптації сліпих і зрячих до нових умов. Ці рослини здатні переміщатися, які із сільськогосподарської культури раптово перетворилися в убивць людей. Поки не було катастрофи, людство гарно справлялося з ними, і як письменник справедливо вказує, нікому не дано знати, до чого веде велике відкриття: чи то новий вид двигуна, чи тріффід. Вони були благословенням, оскільки їхня олія сприяла вирішенню багатьох продовольчих проблем, аж поки обставини не склалися на їхню користь.

Світ, який загинув, на думку головного героя Уільяма Мейсена, попри зовнішнє благополуччя, носив у собі причину своєї загибелі, він був порочний і гріховний. Простір над планетою був наповнений супутниками з різними смертями: ядерною, бактеріологічною, хімічною. Уільям Мейсен згадує, що час від часу з'являлися повідомлення, що, крім супутників із ядерними богоголовками, над людськими головами носилися супутники, начинені гербіцидами, епізоотиками, радіоактивною пилюкою, інфекційними хворобами, проте наскільки ця інформація достовірна, він не знає. Тріффіди так само були його подарунком. Тому слова одного з ораторів, Мікаеля Бідлі, що «нинішня катастрофа навіть зараз не здається мені найгіршим, що могло

статися» [13, с. 298] є цілком аргументованими. Ці слова також можна тлумачити, що зелені спалахи, які стали причиною осліплення людей, не є випадковістю, а сприймаються як знамення-попередження про те, що основи існування людського суспільства мають зазнати суттєвих змін.

В іншому своєму романі «Хризаліди» Дж.Уіндем описує наслідки ядерної війни. Твір був опублікований через десять років після бомбардування Хіросіми й Нагасакі. Автор також був свідком «холодної війни», яка містила загрозу переростання її в ядерну.

На той час було написано низку апокаліптичних творів про ядерну війну. Ще до появи творів Г. Уеллса, присвячених цьому жанрові, 1895 року був опублікований роман англійця Р. Кромі «Удар долі», в якому говорилося про суперзброю, одночасний вибух запасів якої здатний не лише знищити земну кулю, а й вплинути на Сонячну систему. 1911 року Дж. Гріффіт у «Володарі праці» описав базуку, що стріляє атомними снарядами.

У 1914 році Г. Уеллс у своєму творі «Звільнений світ» написав: «Після атомних вибухів... нам стало повністю очевидно, що ці бомби і ті ще більш страшні сили руйнування, предтечами яких вони є, можуть як оком змигнути знищити все створене людством і розірвати всі існуючі між людьми зв'язки». Через рік після публікації цього твору з'явився роман американського письменника А. Трейна, написаний у співавторстві з відомим фізиком Р. Вудом, в якому не лише обговорювалися наслідки застосування атомної зброї, а й описувалася променева хвороба.

Попри всі застереження письменників, їхні перестороги сприймалися недовірливо. Адже відомі фізики говорили інакше. А. Ейнштейн, який мігрував з фашистської Німеччини і добре знав, що буде, якщо в Гітлера з'явиться ядерна зброя, тим не менше заявляв: «Відкриття ланцюгових ядерних реакцій так само мало загрожує людству знищенням, як винахід сірників...» [4, с. 166]. Е. Фермі висловлювався, що вибух атомної бомби – це «прекрасна фізика». На фоні того, що говорили фізики, застереження письменників багатьма сприймалося як маячня.

Проте Хіросіма радикально змінила думку. А. Азімов в «Опусі 100» опублікованому через чверть століття після трагедії, написав: «Отже, була підірвана атомна бомба, і несподівано ця подія зробила наукову фантастику респектабельною. Уперше фантасти

показалися світу не як група збожеволілих фанатиків; ми зразу ж відчули себе в становищі касандр, до яких світ віднині дослуховувався із шанобливою покірністю» [4, с. 169]. І як не сумно це звучить: справдження жахливих прогнозів письменників-апокаліпсистерів дозволило їхнім творам отримати визнання як важливої складової художньої літератури, такої, що акцентує увагу на актуальних соціальних темах.

Занепокоєння за майбутнє світу й людства вплинуло й на творчість Дж. Уіндема, не дозволило йому залишитися осторонь від гострих проблем людського існування. Ще 1939 року він заявляв, що цілком нормальні спеціалісти з високою репутацією рухаються до того, щоб рознести планету на шматочки [4, с. 170]. Відтак зображення глобальних катастроф і змалювання жахливих наслідків, до яких вони можуть призвести, і стало важливою віхою у творчості письменника.

У Північній Америці, де живуть персонажі згаданого вище роману Дж. Уіндема «Хризаліди», цивілізований світ існує лише на території північної Канади (Лабрадор, Ньюф (Ньюфаундленд) та інші регіони). На південь і південний захід простягаються Джунглі, а за ними – заражена радіацією Погана Земля. Проте й ті громади людей, що існують, у своєму розвитку приблизно відповідають першій половині – середині ХІХ століття. Але навіть і такий розвиток не дістався їм у спадщину від попередньої цивілізації (вони називали її представників Древніми). Тривалий час люди жили як звірі до наступу ери Очищення і початку писемності. Від Древніх залишилася лише Біблія. Що було між кінцем попередньої цивілізації (Карою) і часом, про який ідеться в романі, можна дізнатися лише з численних легенд і сказань. Слід відзначити, що таке глибоке зображення постапокаліптичного світу з яскраво вираженими дистопійними темами на той час рідко траплялося в художній літературі.

Роман Дж. Уіндема наповнений багатьма експресивними зображеннями наслідків ядерного апокаліпсису. Аксель розповідає юному Девіду про Джунглі, заражені радіацією: «Уяви собі величезні колоски пшениці, кожний з яких ростом як дерево. Трава і кущі, що ростуть на скелях, з корінням, що стирчить назовні й ворухиться на вітрі. Стовпища грибів, які здаються величезними білими валунами. Кактуси розміром як бочка, з шипами фунтів

десять» [13, с. 61]. Проте навіть Джунглі в романі виглядають позитивно, порівняно з Поганими Землями, де зберігся високий рівень радіації і мало що росте. Там є ділянки землі, де видно лише розплавлене чорне скло.

Порівняння різних ландшафтів дозволяє читачеві краще зрозуміти наслідки застосування ядерної зброї. «Це жаклива земля... – каже зеландка. – Ми бачили багато Поганих Земель, але навіть уявити собі не могли, що є ще і таке... Тут спалено все назавжди! Ніколи вже тут більше не буде нічого живого... Таке могли зробити лише божевільні. Гори перетворені в попіл, а рівнини в це... застигле... чорне...» [13, с. 175]. Гротескні форми, яких набувають люди, тварини, рослини, нагадують своєю потворністю ті, що змалював Г. Уеллс в «Острові доктора Моро».

Дж. Уіндем хоче показати в цьому романі, що трагедія відбулася не тому, що це зумовлено людською природою, а лише неправильними діями людей, які не змогли адекватно оцінити реальність. Американський психолог Е. Фромм писав: «Якщо нам усім судилося загинути в ядерній катастрофі, то не тому, що людина не здатна стати людиною чи що людина одвічно несе в собі зло. Це трапиться тому, що засилля глупоти не дозволяє їй побачити реальність і діяти по правді» [15, с. 239]. Мета досліджуваних творів – якраз скинути шори, що затемняють бачення реальності.

Схильність до зображення різноманітних природно-екологічних катастроф ми спостерігаємо в творчості Дж. Крістофера. Апокаліпсис у його творах, зокрема, зумовлений дуже сильним землетрусом, зміною клімату й вірусом. Так, у його найвідомішому романі «Смерть трави» глобальну катастрофу спричинив вірус, що знищив траву й злакові культури. Картини сплюндрованої землі дозволяють читачеві глибше зрозуміти фатальність значних змін у природі для людини.

Дж. Крістофер доволі детально зупинився на поширенні вірусу, що знищив трав'янисті рослини: зобразив його переможний хід із країни в країну, реакцію населення на його поширення. Письменник у такий спосіб звернув увагу на те, що людина не є володарем природи, навіть найпримітивніші форми земного життя можуть становити загрозу людській безпеці.

Письменник приділив значну увагу зображенню реакції населення на глобальні катастрофи в тих країнах, які ще не зачепили апокаліптичні події. Люди по-різному реагували на нещастя, які їх не торкнулися. Через зображення апокаліптичної ситуації в окремих регіонах автор неначе хотів показати, що не буває глобальних бід лише в одній чи кількох країнах, і якщо належно не відреагувати, то вони стануть апокаліптичними для всього світу.

У «Довгій зимі» Дж. Крістофера причиною глобальної катастрофи в багатьох країнах стало різке похолодання. Майстерно змальовані сцени сприяють тому, що читач, занурившись у читання роману, сам переживає все те, що відбувається з головними героями. Попри апокаліптичну тематику цього роману, автор тут також піднімає проблему віддаленості влади від народних мас.

Катастрофа в цьому романі зображується як така, що відбувалася повільними кроками. Письменник описує поступове погіршення погоди в жовтні, листопадові та грудневі снігопади, січневі та лютневі морози. Майже до кінця зими ще більшість людей вважали, що таке похолодання ненадовго, воно сприймалося як тимчасове явище, хоча в пресі та на телебаченні зрідка обговорювалися загрози різкого похолодання. Про реальну загрозу знали лише члени Кабінету міністрів, пізніше зміст інформаційного документа став відомий і високопоставленим чиновникам, що мали зайнятися запобіжними заходами. Зображення повільного апокаліпсису неначе перегукується з повільною розповідною манерою письменника. Чимось змальовані в романі картини нагадують реакції влади і населення на вагомі суспільні кризи.

Поступове нагнітання ситуації завершується колапсом. Через деякий час в Європі на північ від Середземного моря не існувало жодної влади. Наступив другий льодовиковий період. Ті, хто там залишався, а це більша частина населення, виживали як могли. Ті, кому вдалося емігрувати, – найчастіше працювали прислугою на африканському континенті. Африканські держави плекали плани колонізації покритої льодом Європи. Автор неначе хоче показати, що доля щасливчиків недовговічна.

Тема глобального похолодання так майстерно розроблена Дж. Крістофером стала зразком для подальшого наслідування, доволі популярним. Вона описувалася не лише в низці художніх

творів (їй, зокрема, приділив увагу відомий японський письменник Кобо Абе в романі «Другий льодовиковий період»), а й зображувалася в численних фільмах.

В іншому романі Дж. Крістофера – «Біля краю безодні» – зображена глобальна катастрофа, спричинена сильними землетрусами. Однак апокаліпсис був не за горами. Ось як описує його письменник через сприйняття головного героя – жителя Нормандських островів Метью Коттера. Спочатку він відчув неспокій домашніх тварин: гавкали пси, кудкудакали кури, мукали корови. Голосно цвірінькали птахи. «Раптом, спершу легенько здригнувшись, земля ривком пішла в нього з-під ніг, підкинула, як м'ячик, а потім дала такого стусана, що він злетів у повітря, безпомічно розчепіривши пальці...» [9, с. 416]. Йому здавалося, що удари землетрусу слідували один за одним упродовж тривалих годин, хоча насправді минуло значно менше часу. Врятувало головного героя роману те, що він був на вулиці й зачепився за бамбук. Після землетрусу він побачив на місці свого будинку купу уламків. Проте не лише будівлі були зруйновані. Сама земна поверхня змінила профіль. В одних місцях рельєф знижувався, в інших – підіймався. Морське дно, що роз'єднувало Нормандські острови від материка, піднялося і тепер острови з континентом були одним цілим.

Таку ситуацію Метью Коттер і хлопчик Білл спостерігають і в Британії. Чимало приморських міст були змиті морем, інші повністю зруйновані землетрусом, як і Нормандські острови. Типовими для цього роману є апокаліптичні описи зруйнованих землетрусом будівель і численні трупні люди і тварин.

На той час тема апокаліптичних землетрусів була доволі новою. Автори основну увагу приділяли ядерній війні чи іншим чинникам знищення навколишнього середовища.

Відводячи природним чи іншим чинникам важливу роль у глобальній катастрофі, Дж. Уіндем і Дж. Крістофер також акцентують увагу й на соціальних факторах, що поглиблювали негативні наслідки. У романі Дж. Крістофера «Смерть трави» чітко можна побачити, що багатьох смертей можна було уникнути, якби уряд більше уваги приділив адаптації до нових умов ціною непопулярних рішень, а не дбав перш за все про свою популярність. У романах Дж. Уіндема соціальні апокаліпсиси

загрожують людству, що пережило загибель цивілізації, зумовлену іншими причинами. Інколи вони передаються через погляди персонажів творів. Зокрема, Коукер із роману про «День тріффідів» бачить майбутнє невеликих людських громад (якщо вони не об'єднуються) у першому поколінні як наймитів, у другому – як дикунів.

Дж. Крістофер навіть присвятив окремий твір соціальному апокаліпсису – «Маятник». У ньому автор звернув увагу на те, що світ може перетворитися в пекло і без участі тоталітарного режиму чи жадібних олігархів. Достатньо було лише віддати владу молодим. Цікаво, що письменник за кілька місяців передбачив плакатні лозунги «Влада – молодим», які висували студенти Сорбони під час студентської революції у Франції кінця 1960-х років.

Є в романах англійських романістів і зображення кінця світу, що не відбувся. Це – романи Дж. Уіндема «Мідвічські зозуленята» і «Кракен пробуджується», і дитяча трилогія Дж. Крістофера про триножників: «Білі гори», «Місто золота і свинцю», «Вогняний басейн» і роман-пролог «Коли з'явилися триножники». У цих романах розроблялася тематика апокаліпсису, викликаного інопланетянами, закладена Г. Уеллсом у «Війні світів». Попри певну банальність, вона дозволила піднімати гострі соціальні теми.

У «Мідвічських зозуленятах» зображено загрозу людству з боку інопланетних дітей (яких виносили людські жінки), що була подолана ще у своєму зародку. До апокаліпсису могло призвести протистояння двох розумних видів – земного й інопланетного. Один з інопланетних дітей каже: «Справа в біологічній необхідності. Ви обов'язково спробуєте вбити нас, тому що інакше вам настане кінець» [12]. У зображенні апокаліптичних загроз у цьому романі, як ми бачимо, значний вплив мали згадані вище зацікавлення Дж. Уіндема біологією. Необхідність знищення людства інопланетні діти пояснюють біологічною необхідністю.

У романі «Кракен пробуджується» зображено новий потоп, викликаний атакою інопланетних істот, що поселилися в океані. У багатьох регіонах світу змінювався і клімат. Повсюди панував хаос і паніка. Населення почало мігрувати в гірські райони і лише жорсткі заходи з боку влади стримували на короткий час біженців. Зрештою, коли прибульців-агресорів усе ж таки вдалося подолати,

багато земель було затоплено; виявилось, що живим залишився лише кожен п'ятий, якщо не восьмий. Людство в романі заплатило велику ціну й отримало жорстокий життєвий урок, проте вижило.

У цьому романі письменник також у черговий раз значну увагу приділяє політичній і моральній відповідальності влади. Значної загибелі людей можна було б уникнути, якби не бездіяльність урядів. Одна з героїнь роману, Філіс, справедливо вигукує: «...Вони ж просто балансують! Яка мінімальна ціна за збереження політичного панування? Скільки людей мають загинути до виникнення небезпеки? Чи розумно на цьому етапі оголошувати надзвичайний стан? Суцільне базікання і небажання вдарити палець об палець» [11]. Отже, автор хоче сказати, що рівень апокаліптичних явищ був би набагато нижчим, якби влада діяла відповідним чином.

Роман насичений значною кількістю описів глобальної зміни ландшафтів і клімату. Один з пілотів повідомляв: «Ми бачили найвеличніше видовище у світі: велетенський льодовик сповзав із Гренландської льодовикової шапки... Здоровенні скелі, висотою в сотні футів, раптово відколювалися від льодовика і, падаючи в море, здіймали вверх цілі фонтани води. На сотні миль – суцільні хмари бризок і крига – гігантські білосніжні острови» [11]. Цікаво, що багато сюжетних ліній цього роману, зокрема й розтанення льодової криги на полюсах, було пізніше запозичено іншими авторами, що розробляли схожі теми. Ця тематика перегукується і з сучасними попередженнями про наслідки глобального потепління.

Попри яскраві апокаліптичні сцени і банальний сюжет про вторгнення інопланетян, роман Дж. Уіндема «Кракен пробуджується» важко віднести до розважальної літератури. На відміну від багатьох трилерів інших авторів на схожу тематику, для його твору характерне неквапне розгортання подій, автор порушує чимало важливих на той час суспільних і політичних проблем, зокрема «холодної війни», протистояння між західними капіталістичними країнами та СРСР. Ці проблеми стали життєдайним ґрунтом для розвитку апокаліптичної ситуації. Розкол людства можна вважати одним з найважливіших чинників катастрофи.

У дитячих апокаліптичних романах «Коли прийшли триподи», «Білі гори», «Місто золота і свинцю», «Вогняний басейн» Дж.

Крістофера загрозу існуванню людству становили інопланетяни-триножники. Це певною мірою є пародією на роман Дж. Уеллса «Війна світів». Проте, на відміну від Уеллса, вони пересуваються на своїх ногах, а не на колесах. У відмінностях зображень агресорів-триножників проявився вплив технічних можливостей різних епох. Як справедливо відзначав уеллсознавець Ю. Кагарлицький: «...Бойові триножники були власним винаходом Уеллса: про безколісні механізми, що рухаються, у ті дні ще ніхто не роздумував» [7, с. 177]. За сюжетом романів прибульці окупували планету. Найбільш фізично сильних землян вони ізолювали й готували з них охоронців, іншим людям відводилася роль домашньої худоби. А якби прибульці остаточно перелаштували атмосферу Землі і силу тяжіння на її поверхні під себе, місцеве населення сприймалося б ними як шкідливі комахи. Ця трилогія стала чи не найуспішнішим комерційним проектом Дж. Крістофера.

У досліджуваних творах катастрофа приходить як поступово, так і зненацька. І якщо до наслідків першої ще можна якось спробувати підготуватися, то в другому випадку – ні. Її можна виразити словами Ж. Дериди «Смерть приходить удосвіта» [6, с. 599]. Її не чекають, однак, ті, хто вижив є щасливцями долі чи, навпаки, грішниками, приреченими жити в пеклі?

Слід відзначити, що попри зображені страхіття знищення цивілізації, письменники не дотримуються думки, що глобальна катастрофа покладе кінець людству. Апокаліпсис у їхніх творах є радше знищенням старого, щоб могло прийти нове. М. Бахтін писав: «Смерть, труп, кров, як насіння, зарите в землю, піднімається із землі новим життям, – це один із найдавніших і найпоширеніших мотивів» [1, с. 362]. Незважаючи на всі жахіття, зображені в цих романах, автори дають надію на покращення, вони завершують свої твори обнадійливими словами.

Жахливі апокаліптичні художні сцени свідчать, що автори незадоволені суспільним розвитком і бачать у його окремих негативних проявах загрозу існуванню людства і цивілізації. З. Фройд справедливо зазначав: «Ніколи не фантазує щасливий, а лише незадоволений. Незадоволені бажання – рушійні сили мрій, а кожна фантазія окремо – це здійснення бажання, виправлення невдоволеної дійсності» [14, с. 130]. Зображуючи страшні картини

майбутнього, Дж. Уіндем і Дж. Крістофер неначе підказували суспільству, що в майбутнє не варто дивитися із зайвим оптимізмом. Водночас їхні книги допомагали зрозуміти тодішню сучасність, підготувати людство до різного роду несподіванок і спонукали до докладання всіх зусиль, щоб зображені в апокаліптичних романах події не стали реальністю.

Загалом, апокаліптичній творчості досліджуваних англійських письменників притаманна широка тематика. Дж. Уіндем у романі «День триффідів» чинниками катастрофи зробив фантастичні явища, які важко уявити в дійсності: метеорити, що осліплюють людей і рослин-хижаків, здатних пересуватися. Він також звертався до змалювання наслідків ядерного апокаліпсису. Дж. Крістофер надавав перевагу зображенню глобальної катастрофи, зумовленої природно-екологічними чинниками. Обовони продовжували тему, пов'язану з інопланетною агресією, започатковану Дж. Уеллсом. Апокаліпсис, спричинений чинниками, часто незалежними від рук людини, переростав у соціальний, за який людство несе відповідальність.

Глобальна катастрофа у їхніх романах могла зображуватися як раптовою, так і розтягнутою в часі. Якщо перша заставляла людей зненацька, то до іншої частково можна було підготуватися, дещо компенсувати її наслідки. Зображення апокаліпсису в їхніх творах хоча й було важливим явищем, однак не центральним, він виступав тим фактором, який дозволяв проводити глибинні літературні соціальні та психологічні експерименти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бахтин М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса / Михаил Михайлович Бахтин. – 2-е изд. – М.: Худ. л-ра, 1990. – 543 с.

2. Гаков Вл. Колокол по человечеству / Вл. Гаков // Кристофер Дж. Смерть травы. Долгая зима. У края бездны: Фантаст. романы. Пер. с англ. – М.: АСТ, 2002. – С. 626–635 (Классика мировой фантастики).

3. Гаков Вл. Куколки Джона Уиндема / Вл. Гаков // Миры Джона Уиндема. – Т. 1. День триффидов. Кукушки Мидвича. – Рига: Полярис, 1995. – С. 7–12;

4. Гаков Вл. Четыре путешествия на машине времени (Научная фантастика и ее предвидения) / Вл. Гаков. – М.: Знание, 1983. – 292 с.

5. Гопман В. «И пока будет жизнь, будет и надежда...»: Уроки Джона Уиндема / В. Гопман // Книжное обозрение. – 1996. – № 21. – 21 мая. – С. 16–17.

6. Дерида Ж. Письмо та відмінність / Жак Дерида. Пер з фр. – К.: Основи, 2004. – 602 с.

7. Кагарлицкий Ю. Вглядываясь в грядущее / Юлий Кагарлицкий. – М.: Книга, 1989. – 352 с.

8. Кагарлицкий Ю. О Джоне Уиндеме / Ю. Кагарлицкий // Уиндем Дж. День Триффидов: Роман. Рассказы. Пер. с англ. – М.: Молодая гвардия, 1966. – С. 5–16 (Б-ка современной фантастики. В 15 т. (Т. 8)).

9. Кристофер Дж. Смерть травы. Долгая зима. У края бездны: Фантаст. Романы / Джон Кристофер. Пер. с англ. – М.: АСТ, 2002. – 637 с. (Классика мировой фантастики).

10. Ревич В. Хищные триффиды подстерегают нас за оградой / В. Ревич // Уиндем Дж. День триффидов; Педлер К., Дэвис Дж. Мутант-59. – М.: Изд-во «Правда», 1991. – С. 456–462.

11. Уиндем Дж. Кракен пробуждается / Джон Уиндем [ел. ресурс]. – Режим доступа: //

http://lib.aldebaran.ru/author/uindem_dzhon/uindem_dzhon_kraken_probuzhdaetsya/

12. Уиндем Дж. Мидвичские кукушки / Джон Уиндем [ел. ресурс]. – Режим доступа:

http://lib.aldebaran.ru/author/uindem_dzhon/uindem_dzhon_midvichskie_kukushki/

13. Уиндем Дж. Паутина / Джон Уиндем. Пер. с англ. – К.: Альтерпрес, 1993. – 752 с. (Зал славы мировой фантастики).

14. Фрейд З. Художник и фантазирование / Зигмунд Фрейд // Фрейд З. Художник и фантазирование. Пер. с нем. – М.: Республика, 1995. – С. 129–134 (Прошлое и настоящее).

15. Фромм Э. Кредо / Эрих Фромм // Фромм Э. Человеческая ситуация. Пер с англ. – М.: Смысл, 1994. – С. 229–239.

М. КУЛЕШИР

ИЗОБРАЖЕНИЕ ГЛОБАЛЬНЫХ КАТАСТРОФ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ДЖ. УИНДЕМА И ДЖ. КРИСТОФЕРА

В статье рассматриваются апокалиптические романы английских писателей Дж. Уиндема и Дж. Кристофера. Автор анализирует изображение глобальных катастроф, их причины и следствия.

Ключевые слова: апокалиптический роман, глобальная катастрофа, апокалипсис, постапокалипсис.

M. KULESHIR

THE DEPICTION OF GLOBAL CATASTROPHES IN THE NOVELS BY J. WYDNHAM AND J. CHRISTOPHER

The article deals with the apocalyptic novels by the English writers J. Wyndham and J. Christopher. The author analyzes the depiction of the global catastrophes, their causes and consequences.

Key words: apocalyptic novel, global catastrophe, the Apocalypse, postapocalypse.

УДК 82.0

Лідія МАЦЕВКО-БЕКЕРСЬКА

СВОСРІДНІСТЬ ДЕТЕКТИВНОГО НАРАТИВУ В ПРОЗІ МАРЕКА КРАЄВСЬКОГО

Досліджена наративна природа літературного детективу Марека Краєвського кінця ХХ – початку ХХІ ст. З'ясовано, що чільна особливість прози сучасного польського письменника полягає в тому, що зображення людини центрується і не з позиції стороннього спостерігача, і не як центру художньої системи з акцентом на трагічній події. Вивчена природа художнього конфлікту в романах М. Краєвського. Зокрема, на матеріалі художнього тексту простежено розвиток психологічної складової трагічного конфлікту, у ході розгортання якого натуралістичні подробиці обіймають увесь хронотоп, акцентуючи на деталізованій описовості.

Ключові слова: гетеродієгетичний наратив, наратор, фікційний хронотоп, документалізація викладу, розщеплення наративної свідомості.